

## НАУКОВЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ Й УПРАВЛІННЯ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

*Науково обґрунтовуються засади діяльності й управління освітнього округу як ключового елемента реформування національної системи освіти, аналізується нормативно-правового забезпечення освітнього округу.*

**Ключові слова.** *Освітній округ, суб'єкти освітнього округу, освітня окружна система, оптимізація мережі навчальних закладів, регіоналізація освіти, адміністративно-територіальний поділ.*

### Постановка проблеми

*Вступ.* Удосконалення управління освітою, зокрема й управління діяльністю освітнього округу, що є складовою основних завдань України, — це пріоритетний напрям модернізації освітньої системи. Освітні округи — це шлях до якісної освіти, прояв нового підходу до управління й розвитку освіти на регіональному рівні, важливий елемент державно-громадської організації освітнього процесу, дієвий провідник для надання якісних послуг в освіті, врахування інтересів батьків та учнів старшої школи як кінцевих споживачів освіти, залучення ресурсів бізнесу й територіальної громади для розв'язання проблем і забезпечення розвитку освіти в межах конкретної адміністративно-територіальної одиниці.

*Аналіз досліджень і публікацій.* Проблеми розвитку освітніх округів, створення їх у сучасних умовах, різні напрями їх діяльності наявні у працях Л. Артемової, В. Алхімова, В. Боброва, Р. Гавриш, М. Дарманського, Ю. Луковенка, А. Мазака, І. Осадчого, А. Панкевич, В. Проскурніна, М. Романенка, О. Сидорової, Н. Сурми, Л. Чекмарьової, Л. Юрчук та ін. Проблеми оптимізації освітніх мереж, у процесі яких створились освітні округи, розкриті у працях В. Бондара, О. Киричука, А. Підласого, О. Пастовенського. Основні засади функціонування територіальних освітніх округів у сільській місцевості розкрито у працях І. Осадчого.

*Мета* статті — аналіз і зіставлення науково-теоретичного та нормативного підґрунтя освітніх округів — нової моделі профільного навчання в Україні.

### Виклад основного матеріалу

Стрімкий соціальний, технологічний і політичний розвиток сучасного світу ставить перед педагогічною наукою та практикою нові проблеми. Сучасній людині доводиться діяти у складних ситуаціях, тому особливої уваги набуває проблема створення умов для формування особистості, яка здатна до самоактуалізації, творчого сприйняття світу та соціально значущої діяльності. У зв'язку з цим підвищується значення наукового дослідження стану і прогнозування тенденцій, обґрунтування і проектування практичних заходів, з'ясування нормативно-правових засад діяльності й управління освітніх округів у сучасних умовах. Мова йде про створення та запровадження якісно нової моделі управління освітою, яка має забезпечити ефективну взаємодію та синхронізацію діяльності всіх керівних структур управлінської вертикалі від навчального закладу до Міністерства освіти і науки України [20].

Удосконалення управління освітою, зокрема й управління організаційно-педагогічною діяльністю освітнього округу, що входить у основні завдання України, — пріоритетний напрям модернізації освітньої системи. Про це зазначається у Національній доповіді Президента України «Цілі розвитку тисячоліття. Україна — 2010»: «У напрямі розширення доступу населення до загальної середньої освіти та підвищення її якості

необхідно оптимізувати мережу ЗНЗ шляхом укрупнення профільної старшої школи та створення освітніх округів з урахуванням специфіки місцевості та демографічної ситуації» [11].

Формування системи управління освітнього округу в сучасних умовах в Україні доцільно розглядати крізь призму історії та європейського досвіду. Ідея створення освітніх округів як нової альтернативної системи освіти належить Польщі, яка у 1783 р. була поділена на 10 округів із метою концентрації матеріальних і фінансових активів, які були на той час у руках держави [19]. У 1803 р. створено перші шість навчальних округів у Росії і опубліковано «Попередні правила народної освіти» [8], відповідно до яких регламентовано процес утворення, а в подальшому й діяльності освітніх округів на території сучасної України. Українські губернії щодо освітніх справ поділялися між шкільними округами, які були тією інституцією, яка визначала шляхи й напрями розвитку освіти, передусім регіональної, формувала підвалини для становлення національної освіти, починаючи з XVIII ст. й до 1918 р.

Освітні округи, як окремих рівень сучасної муніципальної системи освіти, розглядає Н. Сурма. Автор вважає, що «освітні округи створюватимуться поряд із проведенням адміністративної реформи» [21].

Про потребу створення освітніх округів як одного із шляхів виходу із складної ситуації, в яку потрапила сільська освіта, неодноразово зазначав М. Романенко, наголошуючи, що саме шкільний округ, а не школа, стане організаційним осередком освіти на селі. Шкільний округ, що об'єднує значні території, є також кращим об'єктом для громадської підтримки освіти, ніж окрема сільська школа [18].

Такої ж думки дотримується й І. Осадчий, зазначаючи, що низька матеріально-технічна база навчальних закладів, їх недостатнє фінансування, відсутність педагогічних кадрів і зниження їх професійного рівня, занедбаність соціально-культурної сфери сучасного села, низький рівень доходів його жителів є очевидним фактом у сільській місцевості. З метою створення повноцінного освітнього простору для розвитку сільських дітей та максимального використання наявних ресурсів і особливостей вже наявних закладів, автор пропонує, щоб «суб'єктом гарантій конституційного права громадян на отримання загальної середньої освіти в сільській місцевості виступила система освіти адміністративного району, тобто освітній округ, а не окрема сільська школа» [12].

Про те, що освітні округи регіонального типу мають можливість виправити становище, у якому опинилася система освіти, як на регіональному, так і загальнодержавному рівні, зазначають також О. Гаврилюк [5], М. Дарманський [7], В. Проскурін [17].

Розглядаючи освітній округ як ключовий елемент реформування національної системи освіти, В. Проскурін зазначає, що саме освітні округи сприятимуть регіональному соціальному, економічному та культурно-освітньому розвитку, створять умови для повнішого врахування інтересів батьків та учнів старшої школи як кінцевих споживачів освіти, додаткові можливості щодо залучення ресурсів бізнесу й територіальної громади для розв'язання проблем і забезпечення розвитку освіти в межах конкретної адміністративно-територіальної одиниці.

Матеріали з історії розвитку освітніх округів, створення їх у сучасних умовах, різних напрямів їх діяльності наявні у науково-педагогічних дослідженнях Л. Артемової [1], В. Боброва [3], Р. Гавриш [6], М. Дарманського [7] та статтях Ю. Луковенка [10], А. Панкевич [14], Л. Чекмарьової [22], С. Сологуб, О. Сидорової тощо.

Ідеї названих авторів багато в чому допомагають зрозуміти сучасні підходи до організації діяльності освітніх округів в умовах оптимізації мережі навчальних закладів, проте не розкривають особливостей управління освітнього округу та концептуально не визначають напрями його здійснення.

Про необхідність створення освітніх округів, оптимальних за розміром та ціле-

спрямуванням, вплив їх на громаду та державно-громадське самоврядування у процесі оптимізації мережі закладів зазначає А. Панченко. Автор пропонує методику планування територіального розміщення ЗНЗ з урахуванням їх спеціалізації, рівня підготовки, потреб району (міста), яка дає змогу запобігати надмірній концентрації спеціалізованих закладів в одному мікрорайоні та їх нестачі в іншому. Для формування освітніх округів запропоновано методику, яка дає можливість визначити основні критерії ефективності науково-методичної роботи та запропонувати напрями її вдосконалення в умовах освітнього округу. На державному рівні загальноновизначених показників не існує [14].

На формування нових управлінських структур, розроблення сучасних моделей і методів управління освітою у зв'язку із змінами її цільових орієнтирів, пов'язаних із новою соціальною функцією освіти, вказує В. Алхімов. На його думку, в районних (міських) відділах (управліннях) освіти відсутнє осмислення нової ролі керівної системи освіти. Внутрішня структура управлінських структур не співвідноситься з новими цілями, що постають перед освітньою системою міста чи району, тому не забезпечують реалізацію соціальної функції освіти. Отже, мають місце розбіжності між об'єктивними потребами в реалізації місцевого управління освітою та сформованою практикою. Один із шляхів вирішення даної проблеми — практика створення освітніх (навчальних) округів (територій), що, у свою чергу, вимагає перебудови управління системою освіти в регіоні. Погоджуємось із автором, що, будуючи нову модель управління районною (міською) системою освіти, організаційно-педагогічною діяльністю освітнього округу, варто взяти за основу науковий метод моделювання, що дає змогу врахувати досвід розвитку управління в минулому та прогнозувати структуру, функції, напрями та найбільш істотні риси досліджуваного об'єкта.

Механізм утворення освітніх округів, кроки організаційної роботи влади і громадськості у цьому процесі розкрито у працях Л. Юрчук. Автор зазначає, що управління освітою через освітні округи спрощує реалізацію програм і проектів розвитку освіти, гармонізує державне і муніципальне управління територіальними системами освіти, скорочує адміністративні витрати, сприяє модернізації системи регіональної освіти. Створення округів дає змогу досягти бажаної раціоналізації завдяки посиленню взаємодії між окремими школами, а також спільної участі шкіл у плануванні розвитку освітнього процесу на території округу.

Підтримуючи думку науковців, Л. Чекмарьова як практик зазначає, що освітні округи повинні будуватися не через концентрацію (для сільської місцевості — фактичного закриття більшості шкіл), а завдяки кооперації, координації й посилення навчальних закладів, що існують. Оптимальним шляхом для усунення суперечностей наявної системи освіти (дедалі збільшувана потреба в багатоваріантному спектрі освітніх послуг високої якості та відсутність можливостей здійснювати це на рівні кожної школи) вважає формування мережі освітніх округів у сільських районах, що сприятиме переходу освіти сільського регіону на інноваційну модель розвитку та переорієнтуванню на соціально-ринкові потреби профільного навчання [22].

Освітні округи як один із напрямів реалізації державної політики в галузі середньої освіти розглядає А. Панкевич. Автор визначає механізм створення та напрями розвитку освітніх округів, економічні та соціальні наслідки від їх запровадження. Новим є бачення щодо функціонування опорних шкіл, округів, які працюють не за напрями профільного навчання, а за такими: інформатизація системи освіти, моніторинг та оцінювання якості освіти, здоров'я учасників навчально-виховного процесу, виховання, професійний розвиток педагогічних працівників, інклюзивна освіта, впровадження профільного навчання.

Ідея організації освітніх округів, ресурсних центрів як їх базових закладів, є сьогодні актуальною і в Росії. Наукові розвідки А. Белогурова, А. Ліферова, П. Лернера

свідчать про цікаві погляди на організацію освітніх округів із метою інтеграції освіти, модернізації її змісту завдяки реалізації взаємодії федерального й національно-регіонального її компонентів, ефективного використання бюджетних коштів, розвитку мережі закладів відповідно до потреб суспільства та розбудови єдиного освітнього простору Російської Федерації. Аналіз історичних тенденцій розвитку системи російської освіти, сучасних наукових праць і публікацій із цієї проблеми у фахових виданнях, практичне ознайомлення з моделями управління освітою регіонального та муніципального рівнів дає право зазначити, що організація освітніх округів у Росії розглядається як педагогічна етнорегіональна система (Б. Лихачов, В. Ясвін, Є. Ямбург).

М. Бойченко, досліджуючи процеси реформування освіти, особливості управління закладом загальної середньої освіти США в рамках програми автономного шкільного менеджменту та роль місцевої громади в управлінні американською школою, зазначає, що в контексті сучасних реформ управління середньою освітою навчальним округам відводиться роль посередника: з одного боку, навчальні округи спрямовують освітню політику штатів у відповідному до місцевих потреб напрямі (адаптують освітні стандарти до місцевих умов і здійснюють моніторинг за процесом запровадження стандартів і результатів діяльності шкіл); а з іншого — навчальні округи надають необхідну інформацію штатам про результати запровадження освітньої реформи в школах. Сучасні реформаційні процеси, насамперед, запровадження програм автономного шкільного менеджменту, характеризуються деволуцією широкого кола управлінських повноважень на рівень школи. Найбільш показовими окремими тенденціями окружного рівня автор вважає адаптацію штатових стандартів змісту освіти та якості знань на місцевому рівні й інтеграцію управлінських функцій у межах єдиного окружного керівного органу, що набуває як традиційно управлінських, так і методичних повноважень. Досвід адаптації навчальними округами штатових освітніх стандартів дає змогу враховувати насамперед окружні потреби та можливості, відданість традиціям суспільно-громадського місцевого контролю, що передбачає активну участь батьківської громадськості і місцевої громади в управлінні школами [4]. Погоджуємось із думкою автора щодо активізації участі батьків та місцевої громади у процесі управління організаційно-педагогічною діяльністю освітнього округу й освітою в Україні, зокрема. Активне залучення батьків та інших зацікавлених громадян до діяльності й управління навчальними закладами — суб'єктами освітніх округів — до інноваційних процесів, які характеризуються модернізацією структури управління, генеруванням і реалізацією нових ідей, формуванням покоління, здатного навчатися впродовж усього життя, збільшує можливості успішної реалізації інноваційної політики в освіті, реформування галузевого управління. Доцільним вважаємо також запровадження цього досвіду в плані розширення повноважень українських учителів у процесі управління закладом, схвалення управлінських рішень, розвитку та встановленні колегіального характеру управління в українських школах, що сприятиме створенню автентичної культури навчальних закладів, активізації професійного розвитку вчителів, підвищенню ефективності управління навчальним процесом та управління організаційно-педагогічною діяльністю закладу в умовах освітнього округу тощо.

Освітні округи, інтегруючи позитивні надбання процесу оптимізації освітніх територій, отримали нормативно-правове обґрунтування в «Примірному положенні про освітній округ», затверджене наказом МОН України від 05.04.2006 № 267. Як інноваційна соціально-педагогічна система, в основу якої покладено принцип інтегративної взаємодії суб'єктів округу, освітній округ потребував методологічного підґрунтя, розробок та реалізації на районному (міському) територіальному рівнях нової моделі управління. Діяльність освітніх округів викликала велику зацікавленість не лише в управлінців, а й у педагогічної та батьківської громадськості, адже головною метою їх створення стало надання якісних і різноманітних освітніх послуг кожній дитині неза-

лежно від місця її проживання. Це стало можливим завдяки формуванню ефективної мережі навчальних закладів, їх оптимізації. Особливої актуальності цей процес набув у сільській місцевості, де більшість загальноосвітніх навчальних закладів — із малою наповнюваністю. В освітньому окрузі забезпечується кооперація діяльності різноманітних навчальних закладів, оптимальне використання їх матеріально-технічних, фінансових і кадрових ресурсів. Стали очевидними переваги діяльності освітніх округів. Створюється послідовна, багатоступенева система надання освітніх послуг. Здобуваючи освіту у школі за місцем проживання, дитина за особистим розкладом може відвідувати заняття з поглибленого вивчення окремих предметів в опорному навчальному закладі та брати участь в освітніх, спортивних, культурних програмах інших установ, що входять до складу освітнього округу. Формується цілісна освітня система, яка дає змогу розвивати індивідуальні здібності кожної дитини.

Проте невдовзі стало зрозуміло, що зростання уваги до регіональних аспектів соціального й економічного розвитку зумовило переоцінку діяльності освітніх округів, переосмислення їх функцій, набуття ними особливого значення як рушійної сили позитивних змін у регіоні. Виникла потреба у дослідженні кардинальних змін функціонування освітніх округів, розробленні системи управління, оновленні змісту їх функцій, рівня їх виконання, чинників, що сприяють посиленню їх впливу на розвиток усіх сфер територіальної громади.

Про пошук нових підходів до оптимізації мережі загальноосвітніх навчальних закладів, особливо у сільській місцевості, кооперації їх для ефективнішого використання матеріально-технічних, кадрових, фінансових та управлінських ресурсів на підсумковій колегії Міністерства освіти і науки 22 серпня 2008 р. наголошував Міністр освіти і науки Іван Вакарчук у зв'язку із складною демографічною ситуацією (за даними Державного комітету статистики України упродовж 1991–2007 років кількість народжених зменшилася на 25%).

Діяльність освітніх округів розглядалась як новий підхід до управління і розвитку середньої освіти на місцевому рівні, що надасть можливість вирішити питання організації профільного навчання в сільських школах із малою кількістю учнів і використання їх інтелектуальних, творчих і матеріальних ресурсів, підвищення якості й ефективності загальної середньої освіти. До необхідності розширення мережі освітніх округів спонукали такі аргументи: застаріла матеріально-технічна база навчальних закладів, скорочення чисельності учнів внаслідок несприятливої демографічної ситуації в багатьох регіонах, неефективне функціонування наявної шкільної мережі, високі видатки на утримання навчальних закладів.

Про ці проблеми зазначається і в інформаційно-аналітичних матеріалах діяльності Міністерства освіти і науки України у 2007 р.: «Загальне зменшення кількості дітей вплинуло на мережу загальноосвітніх навчальних закладів, призвело до зменшення середньої наповнюваності класів та шкіл, збільшення кількості загальноосвітніх навчальних закладів з малою чисельністю учнів, що водночас призвело до скорочення педагогічного навантаження вчителів. Найгостріше ця ситуація позначилася на сільських школах» [13]. Це спонукало до появи наказу Міністерства освіти і науки України від 19 червня 2007 р. № 516 «Про створення робочої групи з відбору областей і районів для реалізації заходів з оптимізації мережі загальноосвітніх навчальних закладів за проектом «Рівний доступ до якісної освіти в Україні». Проблема оптимізації шкільної мережі вимагала проведення відповідних досліджень і схвалення обґрунтованих управлінських рішень на рівні регіону. Для її успішного розв'язання здійснювалась оцінка наявної мережі закладів освіти у межах кожної адміністративно-територіальної одиниці, за рішенням органів місцевого самоврядування створювались освітні округи з метою забезпечення рівного доступу до якісної освіти кожній дитині.

Правовий статус, порядок утворення й основні засади діяльності освітніх округів

визначено галузевою «Програмою впровадження профільного навчання на 2008–2009 роки» (рішення колегії Міністерства освіти і науки України від 24.04.2008 р. № 4/11-2) та «Концепцією профільного навчання в старшій школі» (наказ Міністерства освіти і науки України від 11.09.09 р. № 854) «Про затвердження нової редакції Концепції профільного навчання в старшій школі». У Програмі впровадження профільного навчання на 2008–2009 рр. записано, що освітній округ на сьогодні є найпоширенішою моделлю організації профільного навчання нарівні з однопрофільними та багатопрофільними загальноосвітніми навчальними закладами, ліцеями, школами, які функціонують на базі вищих і професійно-технічних навчальних закладів, на базі позашкільних закладів і міжшкільних навчально-виробничих комбінатів, опорних шкіл. Зазначено також, що освітній округ виконує функцію добровільного об'єднання загальноосвітніх навчальних закладів різних форм і типів власності з дошкільними, позашкільними й іншими навчальними закладами й установами. Цим документом передбачено створення експериментальних педагогічних майданчиків з упровадження різних форм профільного навчання й апробацію системи управління освітніми структурами, зокрема й освітніми округами, що забезпечують профільну освіту.

Концепцією профільного навчання в старшій школі передбачено створення та моделювання освітнього середовища профільної школи, яке передбачає організацію такого стану навчально-виховного процесу, коли учні, вчителі й батьки, взаємодіючи за траєкторією розвитку окремо взятої дитини, складають певну траєкторію розвитку навчального закладу, освітнього округу, які включено в траєкторію соціально-економічного розвитку регіону.

Із серпня 2010 р. функціонування освітніх округів законодавчо унормовано ст. 9 Закону України «Про загальну середню освіту», у якій зазначається: «Загальноосвітні навчальні заклади для задоволення допрофесійних, професійних запитів та культурно-освітніх потреб громадян можуть входити до складу освітніх округів, спілок, інших об'єднань, у тому числі за участі навчальних закладів системи дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної та вищої освіти різних типів і рівнів акредитації, закладів культури, фізичної культури та спорту, підприємств і громадських організацій. Положення про освітній округ затверджується Кабінетом Міністрів України» [9].

У зв'язку із стратегічним курсом суспільства на посилення ролі регіонів у регулюванні суспільного життя, потребою розроблення теоретичних і практичних основ регіональної системи освіти, науковому усвідомленні впливу регіоналізації освіти на рівень виконання її функцій Постановою Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 777 затверджено нове «Положення про освітній округ», що врегульовує питання створення, управління та функціонування освітніх округів. Положення розроблялося Міністерством освіти і науки України спільно з Комітетом з питань науки і освіти Верховної Ради України в 2008–2009 роках, всесторонньо обговорювалося громадськістю.

Освітній округ, відповідно до Положення, — це добровільне об'єднання у межах адміністративно-територіальних одиниць навчальних закладів системи дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної та вищої освіти, що спрямовують свою діяльність на створення умов для здобуття громадянами загальної середньої освіти, запровадження допрофільної підготовки та профільного навчання, поглиблене вивчення окремих предметів, забезпечення всебічного розвитку особистості, а також закладів культури, фізичної культури і спорту, підприємств і громадських організацій [16].

Створення освітнього округу, що зазначено на сайті Міністерства науки і освіти, молоді та спорту, є окремим самостійним проектом. Його модель не може бути єдиною для всіх, оскільки враховує наявні можливості кожного навчального закладу, уста-

нови, що входять до його складу, та освітні запити населення конкретної території. На сьогодні мережа освітніх округів є достатньо розгалуженою. В Україні функціонує близько двох тисяч освітніх округів.

Метою створення освітніх округів є організація в межах адміністративно-територіальної одиниці ефективної системи освіти; забезпечення рівного доступу дітей відповідного віку до якісної дошкільної, загальної середньої, позашкільної та професійно-технічної освіти, допрофесійного навчання незалежно від місця їх проживання; ефективного використання творчого потенціалу педагогічних працівників навчальних закладів; раціональне використання навчально-методичної, матеріально-технічної бази суб'єктів округу, її зміцнення та модернізації [16].

Освітню систему округу ми розглядаємо як складову частину районної чи міської (первинної адміністративно-територіальної одиниці) та обласної (вторинної адміністративно-територіальної одиниці) системи, яка має соціально-економічні, культурні, географічні й адміністративно-територіальні особливості. Ці особливості визначають вихідні умови для здійснення управління організаційно-педагогічною діяльністю освітнього округу, розвитком освітньої системи регіону.

Суб'єктами округу відповідно до п. 7 Положення незалежно від підпорядкування, типу і форми власності можуть бути: дошкільні навчальні заклади; загальноосвітні навчальні заклади (навчально-виховні комплекси); позашкільні навчальні заклади; міжшкільні навчально-виробничі комбінати; професійно-технічні навчальні заклади; вищі навчальні заклади; заклади культури (бібліотеки, музеї, будинки культури та ін.); заклади фізичної культури і спорту; підприємства; громадські організації [16].

Аналіз діяльності та систем управління суб'єктів освітнього округу допомагає виявити й систематизувати спільні їх завдання, функції, ознаки, напрями, принципи та властивості в освітньо-виховній діяльності, що, у свою чергу, окреслює структурно-функціональні зв'язки між ними з метою утворення освітньої окружної системи в межах первинної адміністративно-територіальної одиниці.

Уміло організована діяльність суб'єктів освітнього округу та створена система управління освітнім округом нададуть змогу вирішити низку найбільш гострих освітніх проблем, зокрема: створення оптимальної мережі для освіти дітей шкільного віку, сучасної системи виховної роботи, організації допрофільної підготовки та профільного навчання, формування здорового способу життя дітей та молоді, модернізації науково-методичної роботи та забезпечення висококваліфікованими педагогічними кадрами, удосконалення системи роботи з обдарованими та здібними учнями, реалізації інклюзивної освіти, створення системи моніторингових досліджень тощо.

У зв'язку з реалізацією демократичних підходів до управління, переходом від традиційної до державно-громадської системи управління діяльність освітніх округів потребує чіткого розмежування функцій між суб'єктами освітнього округу; визначення принципів, основних напрямів, видів і форм діяльності; технології взаємодії батьків, зацікавлених сторін, піклувальних та інших рад, меценатів, громадських організацій, фондів в освітньому процесі навчальних закладів.

Про нормативне регулювання діяльності шкільних освітніх округів зазначав Голова Державної інспекції навчальних закладів України Михайло Гончаренко 12 грудня 2011 р. під час робочої наради з питань обговорення пріоритетних напрямів розвитку освіти Київщини та внесення пропозицій щодо взаємодії влади і громади в розв'язанні завдань освітньої галузі. М. Гончаренко наголосив, що «в умовах сільських регіонів зі значною кількістю малокомплектних шкіл нормативне регулювання та покращення діяльності шкільних освітніх округів — надзвичайно важливе. Адже метою створення та діяльності округу є забезпечення учням рівного доступу до якісної загальної середньої, позашкільної освіти, допрофесійної підготовки, неперервної освіти на території обслуговування, координація діяльності навчальних закладів, що входять до округу.

Станом на вересень поточного року в Україні створено 1909 освітніх округів. Проте велика кількість малокомплектних шкіл і як наслідок — неможливість отримати якісну середню освіту чималою частиною школярів — залишається однією з основних проблем в освітній галузі. Завданням Державної інспекції навчальних закладів України є забезпечення не епізодичного контролю, а постійного відстеження навчально-виховного процесу та його результатів для здійснення глибокого аналізу факторів впливу на якість освіти за допомогою спеціально розроблених механізмів та інструментів вимірювання ефективності діяльності навчальних закладів».

У «Рекомендаціях» парламентських слухань на тему «Освіта в сільській місцевості: кризові тенденції та шляхи їх подолання», схвалених Постановою Верховної Ради України від 7 червня 2012 р. № 4949-VI, з метою забезпечення громадянам рівного доступу до якісної освіти, підвищення її якості і посилення ролі в духовному, економічному, соціальному, інноваційному розвитку суспільства і держави, обласним державним адміністраціям рекомендовано розробити, затвердити та забезпечити реалізацію обласних і районних середньострокових програм розвитку мережі освітніх округів.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 5 вересня 2012 р. № 675-р схвалено методичні рекомендації щодо складення регіональних планів створення освітніх округів і модернізації мережі професійно-технічних, загальноосвітніх навчальних закладів, зокрема шкіл-інтернатів.

Про важливу роль освітніх округів у процесі інтеграції української освітньої системи в світовий, зокрема європейський освітній простір, створення на всіх управлінських рівнях відповідних самоврядних і громадських структур, неодноразово зазначає В. Кремень. При центральних органах влади створено громадські ради, колегії, представників громадськості введено до складу колегій; на місцевому рівні відроджено локальні освітні округи з виборною освітньою радою. До повноважень округів необхідно ввести питання освіти, виховання, профілактики правопорушень, соціального захисту, розвитку місцевої громади [2].

Як свідчить аналіз наукових досліджень, педагогічна практика, робота зі створення освітніх округів в останнє десятиліття була плідною й забезпечила формування науково-практичного підґрунтя організаційно-педагогічних умов їх розвитку у процесі модернізації регіональної освіти [12; 17]. У дисертаційних роботах проаналізовано історичні, педагогічні праці з проблеми організації освітніх округів регіонального типу, сформульовано концептуальні положення організації освітніх округів на регіональному рівні та розроблення організаційно-педагогічних умов їх оптимальної діяльності в освітньому просторі. Створено теоретико-методологічні засади організації та діяльності освітніх округів регіонального типу в освітньому просторі, на основі яких окреслено організаційно-педагогічні механізми взаємодії суб'єктів освітнього округу. Разом із тим, незважаючи на безумовну теоретичну і практичну цінність, ці матеріали не можуть забезпечити вичерпну методологічну і технологічну базу для організації сучасного управління організаційно-педагогічною діяльністю освітнього округу.

## **Висновки**

Праці перелічених вище авторів стосуються проблем створення освітніх округів в умовах реформування галузі, основних засад їх функціонування в сільській місцевості, побудови моделей територіальних освітніх округів тощо. Досліджень системи управління організаційно-педагогічною діяльністю освітнього округу, закладами й установами загальної середньої освіти як суб'єктами освітнього округу з позицій сучасних наукових вимог немає. Невирішеними залишаються питання модернізації управління освітніми округами з боку районних (міських) відділів (управлінь) освіти, відсутності довгострокового планування розвитку регіону, регіональних планів модернізації мережі вищих, професійно-технічних, загальноосвітніх навчальних закладів, відсутності



регіональних координаційних рад з питань удосконалення діяльності освітніх округів (на сьогодні функціонують лише в документах). Серед проблем — недостатність фінансування опорних закладів округу, що унеможлиблює створення належної матеріально-технічної бази, а також питання транспортного забезпечення.

Отже, назріла потреба в науковому обґрунтуванні й експериментальному дослідженні управління навчальним процесом у загальноосвітніх навчальних закладах — суб'єктах освітнього округу, спрямованого на самокерований розвиток, розкриття потенціалу суб'єктів управління на основі процесів кооперації, взаємодії, у виявленні технології та механізмів його реалізації в умовах, що швидко змінюються. На сучасному етапі в теорії та практиці спостерігається тенденція переходу від управління одностороннього впливу до управління на основі взаємодії, співпраці, перенесення акценту з окремого закладу на організацію взаємозв'язків між закладами, між закладами та громадою, проте відсутність технології такого управління сповільнює ці процеси.

Упровадження освітніх округів варто розглядати як шлях до якісної освіти, як прояв нового підходу до управління й розвитку освіти на місцевому рівні, як дієвий провідник для надання якісних послуг в освіті. Освітні округи мають стати важливим елементом державно-громадської організації освітнього процесу, що дасть змогу залучати додаткові надходження, ефективно використовувати кадровий потенціал і матеріально-технічну базу, а також ефективно використовувати державні кошти для забезпечення освітнього процесу, створення сприятливих умов для просторової доступності до освітніх послуг, підвищення якості освіти, забезпечення високої ефективності використання освітніх ресурсів і створення в мережі округу варіантів освіти для врахування індивідуальних запитів учнів.

У цьому плані не тільки в Україні, а в багатьох інших країнах (Франції, Німеччині, Чехії, Словаччині, Польщі, Росії, Білорусії) тривають інноваційні пошуки щодо формування взаємозв'язку навчальних закладів, закладів та установ охорони здоров'я, культури, фізичної культури та спорту, громадських організацій та підприємств в управлінні якісно цілісним педагогічним процесом, що дасть можливість вирішити проблему набуття українським суспільством статусу суспільства, яке постійно розвивається та навчається.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Артемова Л. Історія педагогіки України: підручник / Л. Артемова. — К. : Либідь, 2006. — 424 с.
2. Біла книга національної освіти України / Акад. пед. наук України ; за ред. В. Г. Кременя. — К., 2009.
3. Бобров В. Розвиток гімназій на півдні України (XIX – початок XX ст.) / В. Бобров // Рідна школа. — 1998. — № 1. — С. 78–79.
4. Бойченко М. Реформування управління загальною середньою освітою: досвід США : моногр. / М. А. Бойченко. — Суми : Вид-во Сум. ДПУ ім. А. С. Макаренка, 2009. — 180 с.
5. Гаврилюк О. Організаційно-педагогічні умови підготовки молодих спеціалістів у вищому професійному училищі : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / О. Гаврилюк. — К., 2001. — 21 с.
6. Гавриш Р. Шкільна діяльність земського самоврядування на Лівобережній Україні в 1865–1919 рр. : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Р. Гавриш. — Полтава, 1998. — 196 с.
7. Дарманський М. Соціально-педагогічні умови управління освітою в регіоні / М. Дарманський. — Хмельницький : Поділля, 1997. — 384 с.
8. Євтух М. Розвиток освіти і педагогічної думки в Україні (кінець XVIII – перша половина XIX ст.) : дис. ... д-ра пед. наук у формі наук. доп. : 13.00.01 / М. Євтух. — К., 1996. — 70 с.
9. Закон України «Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2010. — № 46. — ст. 545.

10. Луковенко Ю. Освітні округи / Ю. Луковенко // Директор школи. — 2004. — № 43–44. — С. 12–17.
11. Національна доповідь Президента України «Цілі розвитку тисячоліття. Україна – 2010» [електронний ресурс]. — Режим доступу : [www.me.gov.ua](http://www.me.gov.ua)
12. Осадчий І. Основні засади функціонування територіальних освітніх округів в сільській місцевості / І. Осадчий // Директор школи, ліцею, гімназії. — 2001. — № 5–6. — С. 118–131.
13. Освіта України – 2007: інформаційно-аналітичні матеріали діяльності Міністерства освіти і науки України у 2007 році / уклад. : К. М. Левківський, В. П. Погребняк, А. К. Солоденко, О. В. Дашковська. — К. : Знання, 2008.— 287 с.
14. Панченко А. Контроль у системі регіонального (районного) та внутрішньо-шкільного управління загальноосвітніми навчальними закладами / А. Панченко // Держава та регіони. — 2009. — № 3. — С. 133–138.
15. Постанова Верховної Ради України від 7 червня 2012 р. № 4949-VI «Про Рекомендації парламентських слухань на тему «Освіта в сільській місцевості: кризові тенденції та шляхи їх подолання» [електронний ресурс]. — Режим доступу : [zakon.rada.gov.ua/go/4949-VI](http://zakon.rada.gov.ua/go/4949-VI)
16. Про затвердження Положення про освітній округ: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 777 [електронний ресурс]. — Режим доступу : [document.ua/pro-zatverdzhennja-polozhennja-pro-osvitnii-okrug](http://document.ua/pro-zatverdzhennja-polozhennja-pro-osvitnii-okrug)
17. Проскурнін В. Освітній округ як ключовий елемент реформування національної системи освіти / В. Проскурнін // Рідна школа. — 2006. — № 12(923). — С. 43–44.
18. Романенко М. Не школа, а округ / М. Романенко // Сільська школа України. — 2003. — № 26(62).
19. Сірополко С. Історія освіти в Україні / С. Сірополко. — К. : Наук. думка, 2001. — 911 с.
20. Стратегія реформування освіти в Україні: рекомендації з освітньої політики. — К. : К.І.С., 2003. — 296 с.
21. Сурма Н. Державно-громадське управління освітою в регіоні / Н. Сурма // Рідна школа. — 2002. — № 11. — С. 31–33.
22. Чекмарьова Л. Освітній шкільний округ у сільській місцевості / Л. Чекмарьова // Директор школи (Шкільний світ). — 2005. — № 38–39.

**Мельник Н. А.**

### **НАУЧНОЕ ОБОСНОВАНИЕ И НОРМАТИВНО-ПРАВОВЫЕ ПРИНЦИПЫ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И УПРАВЛЕНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ОКРУГА В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ**

*Научно обоснован принцип деятельности и управления образовательного округа как ключевого элемента реформирования национальной системы образования, дан анализ нормативно-правового обеспечения образовательного округа.*

**Ключевые слова:** образовательный округ, субъекты образовательного округа, образовательная окружная система, оптимизация сети учебных заведений, регионализация образования, административно-территориальное деление.

**Mel'nyk N. A.**

### **SCIENTIFIC RATIONALE AND LEGAL PRINCIPLES OF MANAGEMENT AND EDUCATIONAL DISTRICT IN PRESENT CONDITIONS**

*The article is scientific substantiation of justification principles and management educational district as a key element of the reform of the national educational system, analysis of regulatory support educational district.*

**Key words:** educational District, subjects of educational district, district educational system, optimization of the network of educational institutions, regionalization of education, administrative and territorial division.